

Wereldomvattend humanisme

Op ieder internationaal congres, van welke aard en inhoud het ook mag wezen, kan men eenzelfde ervaring opdoen. Deze namelijk, dat de deelnemers uit de verschillende landen niet enkel verschillende talen spreken in letterlijke zin, maar ook in figuurlijke zin. Misschien maken de natuurwetenschappen hierop tot op grote hoogte een uitzondering, maar de literatoren, de historici, de filosofen, de kunstcritici, en ook de humanisten weten uit ondervinding dat dezelfde gedachte nooit geheel dezelfde gedachte is, indien ze tot het geestelijk bezit behoort van onderscheiden nationale groepen. Op zichzelf is dat ook heel begrijpelijk. Want zoals een bepaalde kleur donkerder of lichter lijkt in een lichtere of donkerder omgeving, zo lijkt uiteraard ook een bepaalde idee anders naarmate de omgeving deze idee meer of minder verwant is. Het Humanisme is in Nederland voor duizenden bewust en voor vele tienduizenden onbewust een vanzelfsprekende zaak. Geheel de geestelijke traditie van Erasmus, Coornhert, Hugo de Groot en Hooft, Van Effen, Wolff en Deken, Staring, Multatuli, Huet, Verwey en Van Eeden, Gorter en Henriëtte Roland Holst tot Marsman en Ter Braak toe is één gevarieerde stroom van humanistisch gevoels- en denkleven geweest. Wij zouden ons van de helft — de beste helft — van onze beschaving moeten ontdoen, indien wij de humanistische woorden en waarden niet langer als Nederlands erkenden. Maar het zou dwaasheid zijn, ditzelfde te zeggen van landen als Italië en Spanje, waar de culturele sfeer in veel hoger mate en gedurende veel langer tijd de stempel van een dogmatische geloofsopvatting heeft ondervonden. Dichter bij huis al is het onderscheid aanwijsbaar: voor Vlaanderen is Rubens even karakteristiek als Rembrandt voor Holland. Maar Rubens' werk is in veel opzichten kerkelijke kunst, terwijl Rembrandt uiterst persoonlijk was, tot in zijn geloofsopvattingen toe. Het is begrijpelijk, dat het Humanisme polemischer is in landen waar de tegenstand groter is, en rustiger, beheerster in landen waar men het z'n eigen vrije ontwikkeling gunt.

Maar de wereld is groter dan West- en Zuid-Europa alleen, en op een internationaal congres kan men dat duidelijk merken. Een afgevaardigde uit India of uit Japan heeft niet enkel een andere omgeving, maar ook een ander verleden dan wij. Voor een Nederlands humanist ligt een deel van de wijsgerige problematiek in de verhouding tussen Christendom en Humanisme. Dit is onvermijdelijk, doordat hij leeft in een land dat meer dan tien eeuwen lang overwegend christelijk is geweest; zó overwegend, dat het nog door velen als vanzelfsprekend christelijk wordt geacht. Maar in India, waar het Boeddhisme en het Brahmanisme; in Pakistan, waar de Islam, in Japan, waar het Shintoïsme de grote heersende godsdiensten zijn, kan een overtuigd humanist zich moeilijk voorstellen dat de verhouding Humanisme-Christendom een speciale problematiek zou zijn. Hij moet zijn eigen vrije, ondogmatische levensopvatting ontworstelen aan heel andere dogma's, tradities, denkschema's en vormverstarringen, dan die welke ons in de weg staan. Hij kent dus een eigen problematiek, door de verhoudingen in het eigen land bepaald, en zijn Humanisme draagt positief en negatief de kleur van de culturele wereld waarin het is ontstaan.

De ontmoeting met geestverwanten uit een ander land en nog meer uit een ander werelddeel, is een onschatbaar voorrecht. Met hen te discussiëren, betekent immers een open kans tot zelfcorrectie, een kans tot verrijking van inzicht, tot verruiming van blik, tot verdieping van de eigen overtuiging. Want hoe prettig het mag zijn een tijdlang te verkeren tussen gelijkgezinden, het zijn toch meer de ongelijkgezinden van wie iets te leren valt. De omgang met „andersdenkenden”, ook binnenslands, is een leerschool in bescheidenheid, een voortdurende stimulans

tot zelfcritiek en zelfbevestiging. Maar bij buitenlanders is dit nog sterker zo, omdat zij ons onbewust en ongewild verplichten tot het kritisch bezien van onze nationale vanzelfsprekendheden. Zij leren ons, dat niet al onze denkbeelden en oordelen zó vrij zijn van de Nederlandse afkomst, dat ze ongewijzigd kunnen worden toegepast op wereldformaat. Zij leren ons ook, dat er denkbeelden en oordelen zijn, gevormd onder totaal andere omstandigheden, die wij in onze eigen humanistische overtuiging dienen op te nemen om te groeien tot die wereldomvattende visie die ons een levensbehoefte is.

Hoe vruchtbaar derhalve de kleinere en grotere verschillen binnen één gemeenschappelijke ideeënwereld ook zijn, het zou onjuist zijn te zwijgen over de grote vreugde om het gemeenschappelijk zelf.

Tien, twintig, vijftig eeuwen lang immers hebben zich op bepaalde, afgegrensde gebieden bepaalde, afgegrensde godsdiensten ontwikkeld. Zij hebben de culturele ontwikkeling, de bouwkunst, de beeldhouwkunst, de letteren, de muziek, de schilderkunst, maar ook de moraal en de politiek beïnvloed, eeuw na eeuw. De grote piramiden, tempels, kathedralen, Boeddhabeelden, heilige boeken en gewijde gezangen getuigen er van: een onvoorstelbare verscheidenheid van haast bovenmenselijke voortbrengselen, de één vaak tegen de ander gericht, zoals heel de geschiedenis van de grote godsdiensten, sedert de gebiedsbegrenzungen zijn overschreden, getuigt van een strijdbare, een polemische gerichtheid. Een dogmatisch Mohammedaan, en een dogmatisch Israëliet in twee verschillende sferen; voor wie het nog niet wist, heeft de geschiedenis van de laatste jaren de bewijzen ten overvloede opgestapeld. En niettemin: overal waar men aan de overheersende dogma's gaat twifelen en de menselijke redelijke kritiek óók richt op datgene wat men als geopenbaarde waarheid heeft aanvaard, blijken dezelfde eenvoudige menselijke grondbeginselen ontdekt en erkend te worden. Meer dan iets anders, is dit de grote, ontroerende ervaring voor mij geweest, van het internationale humanistische congres in Londen: dat de diepste, wezenlijke menselijke persoonlijkheid, de menselijke *ziel* indien U dat woord wenst, gelijk is, ongeacht het verschil in huidskleur of taal of culturele afkomst of stand van de onderscheiden persoonlijkheden en groepen. Het was een telkens herhaald bewijs van de eenheid van de mens, en dus tevens van de eenheid der mensheid.

*
* *

Het moderne autonome Humanisme kent en erkent geen andere grondslag dan de wetten en normen die in de menselijke geest zelf aanwezig zijn. Het is dus een door en door menselijke levensbeschouwing, met enerzijds de glorie van het menselijke, voor zover het de menselijke scheppingen in kunst, in wetenschap, in organisatie en arbeid met gerechtvaardigde trots aanschouwt; maar met anderzijds evenzeer (of nog méér) de menselijke deemoed, voorzover het zich bewust is van onze begrenzingen, ons onvermogen ten aanzien van de honderden onoplosbare vragen, die op ons afkomen, onze aardse kleinheid temidden van de astronomische maten van ruimte en tijd. Het is begrijpelijk, dat deze levensbeschouwing op andersdenkenden vaak de indruk maakt van een zekere armelijkenheid. Zijzelf immers hebben een heel stelsel van inzichten en overtuigingen, van voorschriften en zekerheden, en de humanist heeft dat alles niet. Nee, inderdaad, de humanist heeft dat niet, en hij kán dat ook niet hebben. Zijn cultuurhistorische kennis geeft hem het overvloedige bewijsmateriaal, dat al die absolute stelsels zo betrekkelijk zijn, — zó betrekkelijk, dat hij soms geneigd is alleen het betrekkelijke voor absoluut te houden. Totdat hij tot de verrassende conclusie komt, dat de menselijke geest zelf, als apparaat waarmee wij denken en oordelen, helemaal niet zo betrekkelijk is. Over de tijden heen kunnen de schrijvers en lezers met elkaar omgaan: nog vandaag behoort Homerus tot de grootsten der groten, al ligt het ontstaan van de Ilias en van de Odyssee waarschijnlijk 27 eeuwen achter ons. Over de oceanen heen kunnen de scheppende en de genietende mensen met elkaar omgaan: Van Gogh is een succes zo goed in Amerika als in Japan, en Hokusai heeft zo goed in Parijs als in Londen zijn kenners en bewonderaars. Het succes van de moderne wetenschappen is te danken aan een internationaal gesprek, waaraan in principe allen deelnemen en waarvan in principe niemand is uitgesloten. Maar dit algemene, dit niet-exclusieve van de kunst en van de wetenschap is enkel mogelijk dank zij een voorwaarde, waarover men veel te weinig nadenkt en waaraan men dan ook veel te weinig betekenis toekent. Déze voorwaarde: dat de mens, waar en wanneer ook, ondanks grote individuele verschillen, de drager is van een *gelijke* wetmatigheid.

Het Humanisme kan niet anders doen, dan zich te baseren op de fundamentele gelijkheid van alle mensen. Van dat standpunt uit, kan het een beroep doen op personen van allerlei afkomst, om zo gezamenlijk te komen tot een oplossing van de vraagstukken, waarvoor de mensheid zich nu geplaatst weet. Het kan niet

tevreden zijn met theoretische idealen, noch met nationale successen: het moet, naar z'n diepste wezen kosmopolitisch zijn, en voor állen verwerven wat overeenstemt met aller verlangen en aller belang. Het moet de twee polen van de afzonderlijke mens en de gemeenschappelijke mensheid zich voortdurend bewust zijn, en een eenheid in verscheidenheid nastreven, die de vervulling van het persoonlijke waarborgt op de basis van het algemene.

Zo lang het georganiseerde Humanisme internationaal een bescheiden beweging is, mag men geen wonderen verwachten van z'n invloed. Maar ook in deze bescheiden omvang is het een principiële en daardoor belangrijke bijdrage tot de ene mensheid die komt.

Prof. Dr. G. STUIVELING

Echt en onecht in geloof en ongeloof

Een brochure van de hand van

Prof. Dr. T. T. TEN HAVE (oud-hoofdbestuurslid)

Prijs 75 cent

Bestellingen te richten aan het Centraal Bureau Humanistisch Verbond
Oudegracht 152, Utrecht - Telef. 10163 - Postgirorekening 304960

HET WOORD VAN DE WEEK

VERSCHIJNT
WEKELIJKS
4 AUGUSTUS 1957

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer

Mevrouw

Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.
Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 1,— p. kwart., losse numm. f 0,25, buitenland f 4,60 p.j.